

ŞEYH GÂLİB HAKKINDA YENİ BİLGİLER

DR. ABDULKADİR GÜRER

Divan şairleri içinde kendine has bir yere sahip olan isimlerden biri hiç şüphesiz Şeyh Gâlib (ö.H.1213=M.1798)'dir. Onun edebiyat tarihlerinde divan şiirinin son zirvesi olarak sunulması adeta bir teamül hâline gelmiş, divan şiirinin Şeyh Gâlib'le son bulunduğu şeklinde basmakalıp bir hüküm çeşitli vesilelerle dile getirilmiş ve şair hakkında gerek bilimsel, gerek popüler bir çok eser yayımlanmıştır. Fakat Gâlib üzerine yazılan bu eserlerin bir çoğu aynı bilgileri tekrar etmekten öteye gidememiş ve özellikle şairin hayatındaki bazı karanlık noktalar maalesef hâlâ aydınlığa kavuşmamıştır.

Şeyh Gâlib'in bilinen en eski hayat hikâyesi Esrar Dede (ö.H.1211=M.1796)'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'sindeki "Gâlib Dede" maddesi içindedir¹. H.1211=M.1796 tarihinde kaleme alınmış olan bu hayat hikâyesi, Gâlib'in sağlığında kaleme alınmış olması ve onun hayatında özel bir yeri olan Esrar Dede tarafından yazılmış olması sebebiyle son derece önemlidir. Bunun dışında, Gâlib'in birinci dereceden kaynak mahiyetine sahip ikinci bir tercüme-i hâli de Vak'a-nüvîs Halil Nuri (ö.H.1213=M.1798) tarafından kaleme alınan *Nuri Tarih*'nde yer alır. Bu eserde H.1213=M.1798-9 yılı vekayii arasında, Galib'in ölüm yılı olması münasebetiyle, onun kısa bir hayat hikâyesine de yer verilmiştir². Ayrıca, Süleyman Faik Efendi'nin *Mecmû'ası*, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'nin bir özeti olan Ali Enver'in *Semâ-hâne-i Edebi*, yine *Silâhdâr-zâde ve Şefkat* tezkireleri

¹ Mehmed Esrâr Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, İstinsah Tarihi: H.1211=M.1796-7, Müstensih: Hüseyin el-Sinobî, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi İlâvesi, No. 109 (*TŞM*), bk. 84a-89a.

² Halil Nuri, *Tarih-i Nuri*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty., No. 5996 (*Nuri Tarihi*), bk. 288b-289a.

ile Fatin'in *Hâtimetü'l-eş'âr*'ı da konuyla ilgili ikinci dereceden kaynak eserler olmaları münasebetiyle burada zikredilebilirler³.

Ancak, gerek *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, gerekse zikredilen diğer eserlerde ve bu eserlere dayanılarak yazılan Gâlib biyografilerinde onun soyu, öğrenimi ve gençlik yılları ile ilgili bir çok bölüm karanlıkta kalmakta, bu konularda yeni kütüphane ve arşiv çalışmaları yapılmadan birbirinin tekrarı mahiyetinde biyografiler ve incelemeler yazılmakta; üstelik yazılan bu biyografilerde onun hayatının şüpheli bir çok yönü hakkında mesnetsiz tahminlerde bulunulmakta, bu hayal mahsulü iddialar onun hayatını okuyucuya bir sis perdesi altında göstermekten öte bir anlam ifade etmemektedir.

Halbuki Galib'in hayatının karanlıkta kalan bu yönlerini aydınlatacak mahiyette bir çok belge kütüphanelerde, arşivlerde ve onun eserlerinin yazma nüshalarında gizlidir. İşte bu güne kadar Şeyh Galib'le ilgili araştırma yapmış olanların dikkatinden kaçmış bu tür orijinal bir belge, onun hayatının Yenikapı Mevlevihanesindeki çilesini tamamladığı H.1200=M.1786-7 yılına kadar olan dönemini içeren bir hayat hikâyesi Divan Edebiyatı Müzesi (Galata Mevlevihanesi) yazmaları arasındaki bir *Şeyh Galib Divanı* nüshasının başında yer alan yaklaşık dört yapraklık bir Gâlib biyografisidir⁴. İlk defa 1993 yılında tamamladığımız "Şeyh Gâlib Divânı (İnceleme-Metin)" adlı doktora tezimizde yararlandığımız bu belge, Galib'in soyu, tahsili ve hayatının gençlik yılları hakkında son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca söz konusu hayat hikâyesinin şairin yakın dostları arasında yer alan ve şiirlerinde Pertev mahlasını

³ S. Faik, *Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. No.9577, yk. 53a-54a (*Mecmû'a*); Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb*, Âlem Matbaası, İstanbul, 1309, s. 169-179; Silâhdâr-zâde Mehmed Emîn, *Tezkiretü's-şu'arâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Yazmaları, No. 795, yk.53b-54a; Şefkat Abdülfettâh, *Şefkat Tezkiresi*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Yazmaları, No.770, yk. 15a-16a, 150-155; Fatin, *Hâtimetü'l-eş'âr*, İstanbul, 1271 (*Fatin*), s. 309-310.

⁴ Muḥammed Es'ad Gâlib, *Divân-ı Şeyh Gâlib*, Divan Edebiyatı Müzesi Yazmaları, No. 171 (*Pertev*), yk. 1b-4a.

kullanan Muvakkitzâde Mehmet Nuri (ö.H.1222=M.1807-8) tarafından yazılmış olması da üzerinde dikkatle durulması gereken önemli bir ayrıntıdır⁵.

Bu yazıda kırk iki yaşında ölen Galib'in soyu ve hayatının ilk otuz yıllık bölümü hakkında son derece önemli bilgilerin yer aldığı bu hayat hikâyesindeki yeni bilgiler, onun yaşadığı dönemde yazılmış olmaları sebebiyle özellikle *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* ve *Nuri Tarihi*yle mukayeseli olarak alt başlıklar hâlinde değerlendirilecektir. Bu değerlendirme sırasında gerekli yerlerde diğer kaynaklar da bu mukayeseye dahil edilecek, yazının sonunda da Pertev tarafından yazılmış olan bu hayat hikâyesinin tam metni verilecektir.

1. Soyu

Gâlib'in babası Mustafa Reşid Efendi (ö. H.1219=M. 1804-5)'nin Yenikapı Mevlevihanesi şeyhlerinden Safiyyu'llah Mûsâ Dede (ö.H.1157=M.1744-5)'ye müntesip bir Mevlevî olduğunda Esrar Dede ve Pertev birleşirler. Nuri Tarihi'nde ise, Mustafa Reşid Efendi'nin tarikat silsilesi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir⁶.

Ancak Esrar, Mustafa Reşid Efendi'nin babası hakkında ". . . Reşid Efendiniñ pederleri Muhammed Efendi-nâm bir 'ârif-i âgâh ve bir pîr-i cilvegâh-ı bezm-i ahadiyyet olup Peçevî Ahmed Dede hazretlerinin ser-dâde-i zânû-yı 'inâbetleri . . ." ifadesi dışında bir bilgi vermezken, Pertev'in yazdığı hayat hikâyesinde Mustafa Reşid Efendi'nin babası olan Muhammed Efendi'nin Yenikapı Mevlevihânesinin şeyhlerinden Küçek Muhammed Dede olduğu şeklinde çok önemli bir kayıt vardır: ". . . ba' dehu pederleri Küçek

⁵ Abdulkadir Gürer, "Şeyh Gâlib Dîvânı (İnceleme-Metin)", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993 (*Gâlib Divanı*), LXXVIII+770 s.

⁶ Pertev, yk. 1b-2a; *TŞM*, yk. 84a.; *Nuri Tarihi*, 288b-289a.

Eş-şeyh Muhammed Dede Efendi ve Es-Seyyid Eş-şeyh Ebü-bekr Dede Efendi Hâzerâtını şeyhü's-şoḥbet ittihâz idüp . . . ⁷

Pertev'in verdiği bu bilgidен Gâlib'in büyükbabası olduğu anlaşılان Yenikapı Mevlevîhânesinin 12. şeyhi Kûçek Muhammed Dede mevcut bilgilere göre, bir süre Konya'da Mevlânâ Dergâhı türbedarlığı görevinde bulunmuş, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Safiyyullah Musa Dede'nin ölümünden sonra Muhammed Ârif Çelebi tarafından (ö. H.1159=M.1746) bu dergâha post-nişîn olarak atanmış; on sekiz ay kadar bu görevde kaldıktan sonra H.1159=M.1746 tarihinde ölmüştür. Mezarı Yenikapı Mevlevihanesinde Safiyyullah Musa Dede'nin yanındadır⁸. Yenikapı Mevlevihânesi şeyhlerinin de yer aldığı iki "silsile-nâme"de ise, Kûçek Muhammed Dede'nin Kırımlı olduğu kayıtlıdır⁹. Halil Nurî de ". . . Pederleri fi'l-aşl muḥibb-i tarîkat bir zât olmağla bir gün Yeñikapu Mevlevî-hânesi şeyhi Kûçek Mûḥammed Efendi merḥumuñ meclisinde iken şeyh-i müşârün ileyh mûmâ ileyhe ḥiṭâb idüp senûñ bir veledüñ dünyâya gelse gerekdür, ismini Muhammed Es'ad vaz' eyle ve ḥâtırına ri'âyet eyle diyü tavsiye buyurdukları ve şeyh-i müşârün ileyhden soñra cânîşîni olan Seyyid Ebü-bekr Efendi merḥum daḥi bî-'aynihi ta'bir-i mezkûr ile tebşîr ve teveccüh buyurdukları pederleri lisânından

⁷ *TŞM*, yk. 84a.; Pertev, yk. 2a; İhsan Mahvî, H.1331=M.1912-3 tarihinde istinsah ettiği *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'nin "Gâlib Dede" maddesinde Esrar'ın ". . . Reşid Efendinüñ pederleri Muhammed Efendi-nâm bir 'ârif-i âgâh ve bir pîr-i cilvegâh-ı bezm-i ahadiyyet olup. . ." ibaresine "ilâve 1: Ya Nesîb Yûsuf Dede veyaḥud Peçevî Ahmed Dede ḥâzretleri olsa gerekdir." şeklinde bir not düşmüştür (Muhammed Esrâr: *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, İstinsah Tarihi: 1332; Müstensih: İhsan Mahvî, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmaları, Mütferrik I koleksiyonu, No. 173, yk. 104 b).

⁸ M. Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, İstanbul, 1329, s.141-142.

⁹ Osman Şevkî, *Silsile-nâme*, Divan Edebiyatı Müzesi Yazmaları, Envanter No: 103, yk. 7b; Derviş İzzet, *Mecmû'a-i Âyîn-i Şerîf*, Dil ve Tarih-Coğrafya Kütüphanesi Yazmaları, Üniversite A Koleksiyonu, No. 280, yk. 33b.

menkûldür¹⁰" satırlarıyla Gâlib'e Muhammed Es'ad adının şairin doğumundan yıllar önce bizzat büyükbabası Kûçek Muhammed Dede tarafından verilmiş olduğunu Mustafa Reşîd Efendi'den naklen bildirir. Hoca Neş'et (ö.H.1222=M.1807)'in de Gâlib'e yazdığı mahlasnâme'de,

Neş'et didi pîrân zebânından idüp gûş
Maḥlas aña Es'ad ne sa'âdet bu ne şândur

beytiyle bu mahlası "pîrân zebânından gûş" ettiğini bildirmesi, Gâlib'e Muhammed Es'ad adının bizzat dedesi Kûçek Muhammed Dede tarafından verilmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir¹¹.

Ayrıca Pertev, Gâlib'in ailesinin "evlâdiyyet ve meşrûtiyyet üzere mevrûşları olan bir tevliyet ile ḳanâ'at . . ." ettiğini bildirir ki, *Esrar Tezkiresi* ve *Nuri Tarihi*'nde böyle bir bilgi mevcut değildir¹².

2. Doğumu

Pertev söz konusu hayat hikâyesindeki ". . . biñ yüz yetmiş bir senesi İstanbul'da Mevlevî-hâne-i Bâb-ı Cedîd ḳurbında pâ-nihâde-i 'âlem-i şühûd ve ḳudûm-zen-i encûmengâh-ı vücûd. . ." ifadesiyle Gâlib'in H.1171=M.1757-58 yılında İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi civarındaki bir evde dünyaya geldiğini bildirir¹³. *Esrâr*

¹⁰ *Nurî Tarihi*, yk. 289a

¹¹ Süleyman Neş'et, *Dîvân-ı Neş'et*, Bulak, 1252, s. 40.

¹² Pertev, yk. 2a-b; S. Faik ve Fatim, Mustafa Reşîd Efendi'nin "Dîvân-ı Hümâyûn küttâbından" olduğunu bildirirlerse de gerek Pertev'in bu rivayeti, gerekse *Esrar Tezkiresi* ve *Nuri Tarihi*'nde böyle bir bilginin bulunmaması bu rivayetin esası olmadığını gösterir (*Mecmua*, yk. 51b; *Fatin*, s. 309).

¹³ Pertev, yk. 1b; Ahmet Hikmet yanlış olarak Gâlib'in "Sütlüce'de Bahâriye Dergâhının karşısında kâ'in hâlâ mevcûd olan bir hânede. . ." doğduğunu bildirir [Ahmet Hikmet, "Şeyh Gâlib", *Hak Gazetesi* (Edebî İlâve), No. 12, 8 Temmuz 1328, s. 6; S. Nüzhet ve ondan naklen S. Yüksel A. Hikmet'in makalesindeki bu yanlışla işaret etmişlerdir [S. Nüzhet: *Şeyh Gâlib Hayatı*

Dede'nin "*Dārū's-salṭanati'l-'aliyyede biñ yüz yetmiş bir tāriḥinde* أثر عشق ve جذبہ اللہ lafzları tāriḥ-i milādı olup Mevlevî-ḥāne Yeñikapusı-nām maḥalde kudūm-zen-i 'ālem-i şuhūd. . ." ve Halil Nuri'nin "*Mevlevî-ḥāne Yeñikapusı semtinde sākin Reşid Efendi-nām bir zātuñ şulbinden biñ yüz yetmiş bir tāriḥinde 'ālem-i şuhūda bedid ve أثر عشق* lafzı tāriḥ-i vilādetleri . . ." şeklindeki ifadeleri de esasen Pertev'in verdiği bilgilerle farklı bir mahiyet göstermezler¹⁴. Gâlib'in doğum yeri ve tarihi üzerinde birleşen bu üç kaynağın ayrıldıkları nokta, Esrar Dede tarafından Gâlib'in doğum tarihi olarak gösterilen أثر عشق ve جذبہ اللہ ibarelerinden Pertev'in hiç söz etmemesi, Halil Nuri'nin ise sadece onun doğum tarihi olarak أثر عشق terkiibini göstermesidir. Esrar'ın ve Halil Nuri'nin Gâlib'in doğum tarihi olarak verdikleri "eşer-i 'aşk" Gâlib'in tarafından da bir gazelinin makta'ı olan,

Kim kâdir 'ilâc eylemege ḥükm-i kâderdür
Tāriḥi imiş Gâlib-i zāruñ "eşer-i 'aşk"

beytinde anmış olması¹⁵, Esrar'ın ve Halil Nuri'nin verdikleri bu bilginin doğruluğunda şüphe bırakmazsa da ikinci terkip "cezbetu'llāh" hakkında *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* dışındaki iki kaynaktan herhangi bir bilginin bulunmaması, bu terkiibin şairin doğumundan çok sonra ortaya çıkmış olma ihtimalini göz önünde bulundurmaya gerekli kılmaktadır¹⁶.

ve Eserleri, İstanbul, 1935 (*S. Nüzhet*), s. 9; S. Yüksel (Doç. Dr.): *Şeyh Galip-Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, 2.bs., Ankara, 1980, s. 31].

¹⁴ *TŞM*, bk. 84a; *Nuri Tarihi*, bk. 288a.

¹⁵ *Galib Divanı*, s. 466.

¹⁶ Muallim Naci, "eşer-i 'aşk" terkiibinin Gâlib'in babası Mustafa Reşid Efendi'nin yakın dostu Vahid Efendi tarafından onun doğumuna tarih olarak bulunduğunu rivayet ederse de bu şahsın kimliği hakkında bilgi vermez [Muallim Naci, *Mehmed Muzaffer Mecmuası*, İstanbul, 1306 (*M. Naci*)], s. 17; Gölpınarlı, M. Naci'ye ve S. Nüzhet'e dayanarak verdiği bilgide bu tarihin Dilâver Ağa-zâde Vahid Ömer (ö. H.1172=M.1759) tarafından düşüldüğünü bildirir. Ancak Naci ve S. Nüzhet'in eserlerinde söz

3. Tahsili

Esrar Dede Tezkiresi'nde Gâlib'in tahsili hakkında "... meleke-i isti'dâdlarından vâye-gîr-i 'ulûm u funûn-ı müte'addide ve fakat peder-i sâmi-güherlerinden Manzûme-i Şâhidî Dede ta'allümünden gayri kimseden Fârsiyyât ve nazmiyyât okumayup . . .¹⁷" satırlarından başka bir bilgi mevcut değildir. Halil Nuri'nin onun tahsili ile ilgili olarak ". . . merkez-i tıynet-i fitriyyeleri olan isti'dâd-ı Hudâ-dâd iktizâsıyla şıgar-ı sinninde taşhîl-i hüner ve ma'ârifeye iştiğâl ile az müddetde şâgird iken üstâd ve 'Arabiyye ve Fârsîde akrânına tefevvuk ile dil-şâd olduğundan soñra . . ." ve ". . . şıgar-ı sinninde ba'z-ı esâtizeden 'ulûm-ı 'Arabiyyâtı görüp ancak Fârsîde pederlerinden Şâhidî'den başka bir nüsha okumamışken

Baña keşf oldı bî-ta'lim-i üstâd

müfâdına mazhariyyetle dağâyık-ı lisân-ı Fârsîye kemâl-i ittilâ' ve intisâbı mücerred mevhibe-i Haq idügi teslim-kerde-i erbâb-ı elbâbdur . . .¹⁸ şeklindeki tesbitleri de *Esrar Dede*'nin verdiği bilgilerden farklı bir mahiyet arz etmez. Yani *Esrar Dede* ve Halil Nuri, Gâlib'in babasından *Tuhfe-i Şâhidî*'yi okuduğunu bunun dışında kimseden Farsça ve nazım bilgisine dair herhangi bir tahsil görmediğini bildirirler. Halil Nuri'nin şairin bazı hocalardan Arapça okuduğunu

konusu Vahid Efendi'nin Dilâver Ağa-zâde Vahid Ömer olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir (Abdülbaki Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk*, İstanbul, 1968 (*Gölpınarlı*), s. 9; *S. Nüzhet*, s. 9). Enderunlu Dilâver Ağa'nın oğlu olan Vahid Ömer kaynakların bildirdiklerine göre şairdir ve *Hadikatü'l-vüzerâya* zeyl yazmıştır. H.1175=M.1759 tarihinde re'isü'l-küttâblığa atanmış, aynı yıl içinde de ölmüştür (M. Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C. III, İstanbul, 1308, s. 592; M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. III, İstanbul, 1333, C. II, s. 117; *Fatîn*, s.42). Yine M. Naci, Vahid Efendi'nin H.1213=M.1798 yılında ölen Gâlib'in cenazesinde bulunduğunu bildirdiğine göre, bu şahsın Gâlib'in doğumundan hemen sonra ölen Dilâver Ağazâde Vahid olması mümkün değildir [*M. Nâcî*, s.30].

¹⁷ *TŞM*, yk. 84 a-b.

¹⁸ *Nurî Tarihi*, yk. 288b.

rivayet etmesi ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yazmaları arasındaki bir *Gâlib Divanı* nüshasında,

Eger inşâf iderseñ Es' adâ hacletle rû-mâl it
Ki zîrâ bu zemîne Hamdî-i üstâd ayak başmış

makta'lı gazelin başındaki "Nazîre-i Üstâd-ı 'Arabiyye-i Hüd" ibaresine bakılırsa doğrudur¹⁹. Gâlib'in tahsili hakkında Pertev, ". . . âvân-ı tufüliyyetlerinden çâr-deh sâle resîde olıncaya kadar muqaddemât-ı 'ulûm-ı âliyye tahşîliyle meşgûl . . . muktezâ-yı feţânet ve kiyâset-i cibillîleri üzre erbâb-ı kemâlûñ mâ-bihi'l-i-'tinâları olan meleke-i isti'dâd derecesine vuşûl ve hattâ peder-i girâmî-güherlerinden gördükleri faqâh Luğat-i Manzûme-i Şâhidî-i Mevlevî ile iktisâb-ı tabî'at-i vezniyye ve menşûr âşâr-ı selef tettebbu'ndan vâye-gîr-i ma'ârif-i Türkiyye ve Fârsiyye. . .²⁰" ve ". . . ba'd ez-ân esâtîze-i kirâmdan niçe nüsağ-i celîle gördüklerinden başka şebân-rûz mü'tâla'a-i mütûn u şürûh ve zerî'a-i istihsâr-ı şad-fütûh olur mü'ellefât-ı kibâr-ı şüfiyye lâ-siyyemâ sultânü'l-'âşîkîn ve bürhânü'l-vâşîlîn Hazret-i Hüdâvendigâr cenâblarınıñ fuqarâ-yı tariqate yâdigâr kodukları âşârlarını zîver-i nazar-ı istibşâr ve bihâr-ı *Meşnevi-i Ma'nevî*lerine gavş ile tezkiye-i nefis ü rûh . . ." şeklindeki satırlarıyla onun tahsili hakkında Esrar Dede ve Nuri'den daha geniş ve muhakkak ki daha doğru bilgiler vermektedir²¹. Pertev'in verdiği bu bilgilere göre, Gâlib on dört yaşına gelinceye kadar "ulûm-ı âliyye" tahsiliyle meşgul olmuş; manzum, mensur bir çok Farsça ve Türkçe eseri incelemiş; dönemin büyük hocalarından dersler okumak dışında çeşitli

¹⁹ Gâlib, *Divân-ı Gâlib*, İstanbul Üniversitesi Ktp., Ty., No. 5531, yk. 101b; S. Nüzhet, Kalkandelenli Sabri'nin tertip ettiği yazma divanlar fişinde Gâlib'in Hamdi isminde bir âlimden Arapça okuduğunun yazılı olduğunu, fakat bu rivayetin doğruluğu hakkında bir belgeye tesadüf edemediğini bildirir (*S. Nüzhet*, s. 16); İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğu'nda da aynı rivayet mevcut olmakla birlikte bu rivayetin kaynağı bildirilmemektedir (C. III, Fas. II, İstanbul, 1965, s. 878).

²⁰ Pertev, yk. 1b.

²¹ Pertev, yk. 2a.

eserler ve şerhlerle, büyük mutasavvıfların eserleriyle, özellikle Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*siyle meşgul olmuştur.

Esrâr Dede ve Halil Nurî'nin neredeyse Gâlib'in bütün tahsilini babasından okuduğu *Tuhfe-i Şâhidîye* bağlamaları karşısında Pertev, bu eserin onun tahsil hayatındaki rolünü "*iktisâb-ı tabî'at-i vezniyye*" ile yani vezin öğrenmekle sınırlamaktadır. Gâlib'in *Hüsn ü 'Aşk*'ındaki,

Bî-minnet-i üstâd-ı ta' lîm
Ser-nâme-i tab' um itdi tanzîm

mısraları²² ve *Divân*'ındaki bir gazelin makta'ı olan,

Es' adâ müsta' id-i terbiyet-i ehl-i dilem
Gerçi gülzâr-ı sühanda gül-i hod-rüyam ben

beyti de Pertev'in verdiği bu bilgiyi doğrular²³.

4. Hoca Neş'et'le İlişkisi

Hoca Neş'et'in Gâlib'in yetişmesindeki rolü konusunda Esrar Dede'nin *Tezkiresi*'nde ve *Nurî Tarih*'inde bir kayıt bulunmamakla beraber geç dönemde yazılmış bazı Gâlib biyografilerinde, şairin ondan azamî derecede istifade etmiş olduğu özellikle vurgulanmaktadır.

Pertev'in ". . . ve'l-hâşıl meclis-i 'âlîlerinden taḥşîl-i ma'ârif birle istifâde vü istifâze idüp be-kâm ve ta'yîn buyurdukları maḥlaşlarıyla be-nâm olanların ḥadd ü 'adedi yokdur. Eger yalnız esâmisi kayd olınsa bu mücellede bî-mücib teḫşîr-i sevâd olur..." sözleriyle tarif ettiği²⁴ Hoca Neş'et'in bir edebî mahfil olan meclisine Gâlib yine Pertev'in ". . . biñ yüz ḫoksan iki senesi memdûḫ-ı elsine-i ekâbir ü esâgir ve maḥbûb-ı kulûb-ı aşḫâb-ı bâḫın u ḫâhir olan Neş'et

²² *Gölpınarlı*, s. 172.

²³ *Gâlib Divânı*, s. 529.

²⁴ Hoca Neş'et, *Divân-ı Neş'et*, Dil ve Tarih-Coğrafya Kütüphanesi Yazmaları, M. Ozak I, No. 783, yk. 3b-4a.

Efendi cenâblarıyla gâh-be-gâh ülfet ü âmîziş ve mûmâ ileyhüñ encümen-i fûnûn-ı edebiyeye olan meclis-i 'irfânlarından neş'et itmiş ihvân-ı bâ-şafâ ile muţâyebe ve müşâ'areye verziş ve ez-ân cümle şâbîkâ kâtib-i dârü's-sa'âde İbrâhîm Hanîf Efendi ve kezâlik yine yazıcı-ı sâbîk Muhammed 'Ârif Efendi ve ser-müzehhibân-ı hâşşa Seyyid Hâtif Efendi hâzerâtıyla ve be-taḥşîş şahîfe-tırâz-ı raḳîme-i muḥâvenet-semîr faḳîr-i keşîrû't-taḳşîr ile müvânesete tenezzül ve miyânları derece-i uḥuvveti güzerân eylediği müstağnî 'ani'l-beyândur" şeklindeki sözlerinden anlaşıldığına göre, H.1192=M.1778 yılında devam etmeye başlamıştır. Pertev Hoca Neş'et'in meclisine devam eden şairlerden eski Dârü's-sa'âde kâtibi İbrahim Hanif (ö. 1211/1796-97'den sonra)'le, Muhammed Ârif (ö. 1227/1812)'le ve özellikle de kendisiyle samîmi bir şekilde görüştüğünü bildirir²⁵. Yine Pertev'in bu biyografideki ". . . Es'ad maḥlaşıyla . . . muḥayyel ve mûnaḳkaḥ ḡazeller inşâd . . ." ifadesinden onun Hoca Neş'et ile tanışmadan önce de Es'ad mahlasıyla gazeller yazdığı anlaşılmaktadır²⁶.

5. Divan'ı ve Hüsn ü Aşk'ı

Pertev, ". . . biñ yüz ḡoksan beş senesi tertîb-i dîvân buyurduklarına râḳımu'l-ḡurûfuñ

دیوان غالب اسعد کو یافت حسن ترتیب
بحریست پر مقاصد کانہست پر مطالب
از بس ز کوهر او پر کشت کنج معنی
تاریخ گفت پرتو کان کلام غالب

târîḡi ḡızâne-i cevâhir-i kelâmları olan Dîvânları zeyline mühr-i ihtitâm olmuş idi²⁷" sözleriyle Gâlib'in H.1195H=M.1780-81 yılında *Dîvân*'ını tertip ettiğini kendisinin de bu Dîvân'ın tertibi münasebetiyle yukarıdaki tarihi yazdığını bildiriyor. Nitekim Esrar Dede'nin ". . .

²⁵ Pertev, yk. 2b.

²⁶ Pertev, yk. 1b, 2b.

²⁷ Pertev, yk. 2b.

Yigirmi dört yaşında iken ibtidâ tertib-i Dîvân-ı ma'ârif-'unvân buyurup ba'zî 'urefâ-yı vaqt 'kân-ı kelâm-ı Gâlib' ta'biriyle tevrih buyurdular²⁸ ifadesi de Pertev'in bu rivayetini doğrulamaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnülemin M. Kemal Kitapları arasında bulunan 1195 tarihli bir *Gâlib Divanı* yazmasının sonuna Pertev'in tarihi yazılmış ve "1220 târihinde vaq'a-nüvis olan şu'arâdan ve âmedî hulefâsından Pertev Efendi'nin kendi târihi ve hatlarıdır" şeklinde bir not düşülmüştür ki, yaprak kenarlarında Gâlib tarafından yazılmış bir çok manzume bulunan bu yazma büyük ihtimalle ilk tertip edilen *Gâlib Divanı*'dır²⁹.

Pertev, Gâlib'in *Divanı*'nı tertip ettikten sonra H.1197=M.1782-3 yılında *Hüsn ü Aşk*'ı yazdığını ". . . ba'dehu müddet-i yesirede bir ferdüñ dest-res olamadığı nice bedâyi' ü ma'ârifi hâvî *Hüsn [ü] 'Aşk* nâmında te'lîf ü inşâd, toksan yedi senesi keşide-i beyâz-ı imlâ buyurdıkları manzûme-i dil-nişinlerinde süziş-i 'aşk u maḥabbeti tebyîn ü güyâ . . . kendi ḥasb-i ḥâlleri olmak üzere eṭvâr-ı sülûk-i 'âşikânelemin tazmîn buyurdıkları manzûr-ı lihâza-i i'tibârî olan erbâb-ı yakîne ḥafî degüldür. . ." sözleriyle ifade etmektedir³⁰. Burada üzerinde önemle durulması gereken husus *Hüsn ü Aşk*'ın Gâlib'in kendi seyr ü sülûkünden hareketle yazılmış bir eser olduğu konusunun Pertev tarafından özellikle vurgulanmış olmasıdır. Esrâr Dede de Gâlib'in ". . . yigirmi altı yaşlarında iken esrâr-ı maḥâmât-ı Mevlevî ve âsâr-ı envâr-ı lâmi'a-i âyât-ı Meşnevî'yi hâvî *Hüsn ü 'Aşk* nâmında. . ." bir eser yazdığını bildirir³¹. Halîl Nurî ise, sadece onun *Hüsn ü Aşk* adlı bir eseri olduğunu ifade etmekle yetinmiştir³².

²⁸ TŞM, yk. 84b.

²⁹ Şeyh Gâlib, *Dîvân-ı Gâlib*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin M. Kemal İnal Kitapları, No. 2782, yk. 79a.

³⁰ Pertev, yk. 2b-3a.

³¹ TŞM, yk. 84b.

³² *Nurî Tarihi*, yk. 289a.

6. Konya'ya Gidişi

Gâlib, Ebûbekr Çelebi'nin son zamanlarına rastlayan H.1198=M.1783-4 yılında Konya'ya gitmiştir³³. Pertev, onun Konya'ya gidişini ". . . kaçara-i mecâzdan 'ubûr ve nûzhetgâh-ı hâkîkate teveccüh-i tām birle hâ'iz-i dest-māye-i hûbûr olup ol eşnâda,

Gözüm duş oldı gördüm bir gürûhı hep külâhiler
' Aceb hey'et ' aceb şevket ' aceb tarz-ı İlâhîler

. . . beyt-i şerîfini tazmînen kelâm-ı mevzûn söylemegi terkleri eşnâda bir müseddes diyüp . . . entâk-ı lisânın ile güyâ ve şurta-i tevfiğ-i hidâyet-refîk ile sâhil-res-i maqşad-ı aqşâ oluncaya kadar. . . ile'l-ân zâhîren negamât-ı kelâm-ı mevzûndan lisânların keff-i qarâr . . . dervişâne Konya cânibine reh-peymây-ı müsâra'at. . ." satırlarıyla

³³ Ebubekr Çelebi, El-hâc Ârif Çelebi (ö.H.1159=M.1746)'nin oğludur. Onun ölümünden sonra Çelebilik makamına geçmiş, H.1198=M.1783-4 yılında da ölmüştür (*TŞM*, 83a) Gâlib, Ebubekr Çelebi'nin H.1192=M.1778'de ölen oğlu Ârif Çelebi'nin ölümüne Mesnevî'den bulduğu ve noktasız harfleri Ârif Çelebi'nin ölüm tarihini gösteren,

حال عارف این بود بیدارم هم
گفت الله هم رقود زین مرم

beytine on yedi beyit ekleyerek yazdığı bu tarihin Çelebiye arzı ricasıyla tarih manzumesi gibi "nezr-i Mevlânâ" sayısınca ve mesnevî olarak yazdığı mektubu Konya Dergâhı Mesnevihanı Ali Dede'ye göndermiştir (*Gâlib Dîvânı*, s. 324, 601; *TŞM*, 83a). Ayrıca Gâlib'in Garîbî mahlasıyla şiirler yazan Ebûbekr Çelebi'nin

Nola ' aşk içre disem mihr-i cihân-ârâyem
Zerre-i hâk-i der-i Hazret-i Mevlânâyem

matla'lı gazeline mutarraf bir tahmis (*Gâlib Dîvânı*, s.262); ve onun ölümü için tarih mısraı,

Ebû-bekr ibni Monlâ itdi 'azm-i 'âlem-i a'lâ (H.1198=M.1784)
olan sekiz beyitlik bir tarih kıt'ası yazmıştır (*Gâlib Dîvânı*, s.612-613; *TŞM*, 83a).

bildirmektedir³⁴. Pertev'in bu ifadesinden onun son olarak yukarıdaki beyti tazminen bir müseddes söyledikten sonra çilesini tamamlayıncaya kadar zahiren şiir söylemeyi terk ettiği, dolayısıyla zimnen çileye girmek üzere Konya'ya gittiği anlaşılmaktadır. Esrar Dede Gâlib'in Konya'ya gidişinin *Tezkire'sindeki* ". . . Çelebi Esseyid Ebû-bekr Efendi, kıddesallâhu rûhahu, hazretlerinin evâhîr-i hilâfetlerinde taraf-ı dârü'l-velâye-i Konya'ya . . . 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet ve müşârün ileyhüñ dâhil-i meclis-i tecellî-enîsleri olup istifâze-i envâr-ı şoḫbet ve aḫz-ı sırriyye-i füyûzât-ı ḫaḫîḫat buyurup. . . tekrâr dârü'd-devleye 'avdet . . ." satırlarından da anlaşıldığı üzere Ebûbekr Çelebi ile görüşmek amacıyla olduğunu ileri sürmektedir³⁵. Pertev, Gâlib'in İstanbul'a dönüşünü ". . . bi'l-cümle dedegân ḫazerâtıyla şîne-şâfâne görüşüp 'ale'l-ḫuşuş delâlet-i tevfiḫ-i ni'me'r-refiḫ ile bundan aḫdem seccâde-nişin-i irşâd olan pişvâ-yı ihvân-ı tarîḫat ve reh-nümây-ı erbâb-ı ḫaḫîḫat Ebû-bekr Çelebi Efendi Ḥazretlerinin meclis-i rûḫânî-enîsleriyle iktisâb-ı şeref ü şân ve ḫüsn-i nazarlarıyla vâyedâr-ı râtibe-i 'irfân olup dürr-i girân-mâye-i naşîḫatlerin zîver-i gûş-ı cân eyledüklerinden soñra emr ü işâretleriyle 'avd u kuḫûl ve dârü's-salḫana İstanbul'a vuşûl . . ." sözleriyle ifade eder³⁶. Pertev'in ve Esrâr'ın üstü kapalı olarak geçtikleri husus Gâlib'in Konya'ya çileye girmek maksadıyla gitmiş, fakat çilesini tamamlamadan, yani "çile kırarak" geri dönmüş olmasıdır³⁷. Bu konudan Gâlib'in ölümü münasebetiyle yazdığı tercüme-i hâlde Nurî, ". . . Dergâh-ı Ḥazret-i Mevlânâ'da hey'et-i dervişıye girmek ve

³⁴ Pertev, yk. 2a-b; Gâlib bu beyti Mahremî (ö.H.950=M.1543-4 civarında)'nin bir müseddesinden tazminen kendi müseddesinde kullanmıştır (A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, 2. bs., İstanbul, 1983, s. 453, 505-506).

³⁵ *TŞM*, yk. 85a.

³⁶ Pertev, yk. 3b.

³⁷ "Çile Kırarak" tabiri hakkında M. Zeki Pakalın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde şu bilgiyi vermektedir: Tarikatın icabından olan çileye başlayan dervişin müddetin hitamından evvel terk etmesi mukabilinde istimal olunan bir tabirdir. Sufiyece, çilenin kırılması çok fena bir şeydi (C. I, İstanbul, 1983, s. 373).

tekmil-i çille eylemek niyetiyle Konya'ya 'azimet idüp ancak peder ve mâderi iftirâkına muşâberet idememeleriyle Çelebi Efendi tarafından bir takrîb i'âdesini hufyeten niyâz itdüklerine anlar daği şahib-tercemeye çünkü maşşuduñuz terk-i mâ-sivâ ve taşşil-i kurbîyyet-i Hudâ'dur, böyle diyâr-ı gurbette libâs-ı fakrî ihtiyâr ve metâ'ib-i çilleye ıştibâr hüner degüldür. Lâkin muktezâ-yı merdî ve hüner maskat-ı re'süñüz olan âstâne-i sa'âdete varup kurb u civârüñuzda olan Yeñikapu Dergâhında me'lûf-ı üns ü ihtilâti olduñuz emâşil ü akrân ve ahibbâ vü hullân arasında ihtiyâr-ı meslek-i dervişı ile tekmil-i çille itmekdür diyü zarîfâne ilzâm ve Der-sa'âdet'e 'avdete ikdâm eylemeleriyle mûmâ ileyh daği Der-sa'âdet'e 'avdete h'âstgâr ve ba'de'l-vüşül . . ." satırlarıyla bahs eder. Bu satırlardan anlaşıldığı üzere Gâlib çileye girmek için Konya'ya gitmiş, ancak anne ve babası oğullarının ayrılığına dayanamayarak Ebûbekr Çelebi'den gizlice oğullarının iadesini istemişlerdir. Ebûbekr Çelebi ise, bu istek üzerine Gâlib'e böyle gurbette çileye girmenin hüner olmadığını, önemli olanın kendi civarlarındaki Yenikapı Mevlevihânesinde akranları arasında çileye girmek olduğunu söylemiş ve Gâlib bu tavsiye üzerine İstanbul'a dönmüştür³⁸. *Esrâr Tezkire'sinde* bu münasebetle yer alan ve *Gâlib Divânı*'ndaki müfredler arasında da bulunan,

'Âşık odur ki Gâlib şehrinde ola rüsvây
Şahrâ vü deşte gitme Mecnûn yabana söyler

beyti adeta Ebûbekr Çelebi'nin nasihatlerini içeren bir beyittir³⁹.

7. Çilesi

Pertev, ". . . ve biñ yüz toğsan sekiz senesi mârrü'z-zıkr şeyh-i Mevlevî-hâne-i Bâb-ı Cedîd merhûm Seyyid Ebû-bekr Dede Efendi

³⁸ *Nurî Tarihi*, bk. 288a; Muallim Naci, Gâlib'in anne ve babasından izinsiz olarak Konya'ya gittiğini bildirerek Gâlib'in Konya'dan babasına gönderdiği bir mektubun suretini yayımlamışsa da S. Nüzhet'in de belirttiği gibi bu mektubun bizzat M. Naci tarafından kaleme alındığı mektuptaki üsluptan kolayca anlaşılmaktadır (*M. Naci*, s. 20-25; *S. Nüzhet*, s. 27).

³⁹ *TŞM*, bk. 288a.

hâzretlerinüñ necl-i necîl ve ni' me'l-halef-i celîlleri olup hâlâ post-nişin-i meşîhat olan Es-seyyid ' Alî Dede Efendi Hâzretlerinüñ zamân-ı reşâd-iktirânlarında sikke-püş-ı irâdet . . . " ifadesiyle⁴⁰, Esrar Dede de ". . . Hânkâh-ı Bâb-ı Cedîd'de Es-seyyid Ebû-bekr Dede hâzretlerinüñ nahl-i naħillleri ve hayrül-halef-i cemîlleri olan Nutkî Seyyid ' Alî Dede cenâb-ı irşâd-me'âblarınun eşnâ-yı meşîhatlerinde biñ yüz toksan sekiz senesi maṭbaḥ-ı ibtidâya ikrâr . . . " sözleriyle⁴¹ Gâlib'in Seyyid Ebûbekr Dede'nin oğlu Alî Nutkî Dede'nin post-nişini olduğu Yenikapı Mevlevihânesinde H. 1198=M.1783-4 tarihinde matbahta "ikrâr" vererek çileye girdiğini bildirirler⁴². Pertev ve Esrar

⁴⁰ Pertev, yk. 3b.

⁴¹ TŞM, 84b.

⁴² Alî Nutkî Dede (ö.H.1219=M.1804-5), Kütahya Mevlevihânesi Şeyhi Sâkıb Dede (ö.H.1148=M. 1735-6) müntesibi olan Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhlerinden Kütahyalı Ebubekr Dede (ö.H.1189=M.1775-6)'nin oğludur. Tarikat silsilesi Sâkıb Dede'ye, dolayısıyla Kütahya Mevlevihânesinin ilk şeyhi Celâleddin Argun Çelebi (ö. H.775=M.1373-4)'ye kadar uzanan Gâlib, bir gazelinin makta'ı olan,

Feyz-i nigâhı cânib-i Şâkıb'dan almışam
Bedrüt-tarıḫa Hâzret-i Argun'a uymuşam

(*Gâlib Divanı*, s. 497) beytiyle tarikat silsilesini bizzat kendisi verir. Gâlib kendisinden yirmi üç yıl önce ölen Sâkıb Dede'nin ve Sâkıb Dede'den sonra aynı Mevlevihânenin postnişini olan oğlu Halis Ahmed Dede (ö. H.1181=M. 1767-8)'nin ölümüne birer tarih manzumesi yazmıştır (*Gâlib Divanı*, s. 598, 600). Esrar'ın,

Şeyhüm reh-i Mevlevî'de Gâlib oldı
Feyz-i nefesi ' âleme vâhib oldı
Esrâr egerçi bi-nevâdur ammâ
Bir çâker-i Hânedân-ı Şâkıb oldı

rübaisiyle Gâlib'e, dolayısıyla Sâkıb Dede'ye olan nisbetini ifade etmektedir (*TŞM*, yk. 18b; M. Esrâr, *Divân-ı Esrâr*, İstanbul, 1257, s. 145-146); Alî Nutkî Dede de "Defter-i Dervîşan"da Gâlib'in ikrar vererek çileye girdiği tarihi "bu faḫîrün zamân-ı meşîhatinde maṭbaḥ-ı şerîfde çille-güzin olan canlarun maṭbaḥ-ı şerîfe geldükleri târiḫdür" başlığı altında "İstanbulî Dervîş Es' ad Gâlib, sene: 1198, Ramazân" olarak bildirmektedir (Alî Nutkî

Dede'nin ifadelerindeki benzerlik Esrar'ın Pertev'in yazdığı bu tercüme-i hâli gördüğünü düşündürmektedir. *Nuri Tarihi*'nde ise, onun çileye giriş tarihiyle ilgili bir bilgi mevcut değildir. Pertev Gâlib'in çilesini kesin bir tarih vermeden ". . . biñ iki yüz senesini çend mâh güzâr eyledükde tekmiñ-i çille vü hıdmet . . ." ederek tamamladığını bildirir⁴³. Esrar Tezkiresi ve Nuri Tarihi'nde onun çilesini tamamlayış tarihine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Yukarıda Konya'ya gidişi münasebetiyle Pertev'den naklen verilen bilgide Gâlib'in,

Gözüm duş oldı gördüm bir gürühi hep külâhiler
' Aceb hey'et ' aceb şevket ' aceb tarz-ı İlahiler

beytini tazminen bir mütekerrir müseddes söylediği, bundan sonra çilesini tamamlayıncaya kadar şiir yazmadığı belirtilmişti. Esrar da bu hususta ". . . ve dağı tekmiñ-i çille-i muşannene buyurıncaya dek,

خاموش کن که دوست مجیب است بی سوال
نظاره کرم کن و ترک کلام کن

beyt-i şerifinde vârid olan fermân güş-ı irâdetlerine güzêrân idüp kelâm-ı mevzûn inşâd buyurmakdan keff-i lisân buyurup . . . " sözleriyle Gâlibin çilesini tamamlayıncaya kadar şiir söylemediğini bildirmektedir⁴⁴. Pertev'in "entağ-ı lisânın" olarak vasıflandırdığı "şamt" veya "hamüşî" Mevlevî tarikatının en önemli rûknüdür. Bu rûknün Mevlevî tarikatındaki önemini Gâlibin *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*' sindeki ". . . bi'snev lafzıyla ki istimâ'a emrdür, tariğ-i Mevleviyye'nün rûkn-i a'zamı ve Hilye-i Abdâl'da zıkr olınan evşâf-ı erba'a ki şamt u cû' u seher ü 'uzletdür anlaruñ aqđemi olan şamta

Dede: "Defter-i Dervîşân", Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa No: 1194 (Alî Nutkî), yk, 4b.

⁴³ Pertev, yk. 3b. Alî Nutkî Dede de "bu fakîrün meşîhatinde maţbağ-ı şerifde çillesini tamâm idüp hücreye çıkan canlaruñ târihleridür" başlığı altında Galib'in çilesini tamamlayışı için "Dervîş Es'ad Gâlib-i İstanbulî, 25 Nisan 1201" tarihini verir (Alî Nutkî, yk. 10b).

⁴⁴ *TŞM*, yk. 85a.

işaret vardır" izahatından da anlamak mümkündür⁴⁵. Pertev'in "ikrâr'dan önce söylediği son şiir olduğunu bildirdiği müseddesindeki,

Kelâm-ı şamtı deryâlar gibi pür-cüş söylerler
Maḥabbet râzını birbirine ḥâmûş söylerler
Be-her-dem hûş-der-dem-sırrını bî-hûş söylerler
Rümûz-ı 'aşkı cümle bî-zebân u gûş söylerler
Gözüm duş oldı gördüm bir gürûhı hep külâhîler
' Aceb hey 'et ' aceb şevket ' aceb tarz-ı İlâhîler

bendiyle de Gâlib "samt"ın Mevlevî tarikatındaki önemine işaret etmektedir⁴⁶.

8. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye Meselesi

Pertev Gâlib hakkındaki bu tercüme-i hâli yazdığı sıralarda onun ". . . Mevlevî-hâne-i merķūmede hücre-nişîn olup şeyḫleri olan Efendi-i mūmâ ileyhūñ emr ü tenbîhleriyle ṭarîkat-i 'aliyye-i Mevleviyye'den güzerân iden şu'arâ-yı eslâf ḥazretlerinūñ tercemelerin cem' ü tedvîn ve bu günlerde şaḫâyif-i tebyîzi tedvîn ile meşḡul . . ." olduğunu bildirmektedir⁴⁷. Vak'anüvis Halil Nuri de Gâlib'in Mevlevî şairlere ait bir *Tezkiretü's-şu'arâsı* olduğunu bildirir⁴⁸. Pertev'in ifadesinden ve Nuri'nin verdiği bilgiden Gâlib'in bir *Tezkire-i Şu'arâsı* olduğu sonucuna varılabilirse de Esrâr'ın *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'nin* başındaki "Muḫaddemâ efendimūñ kendi dest-ḥatḫlarıyla cem' ü tedvîn buyurdukları sādât-ı kirâm-ı Mevleviyye keşşerehumu'llāhu ilâ yevmi'l-ḳiyāme ḥazretlerinūñ eş'âr-ı bedî' ü'l âşârlarını her birisininūñ terceme-i aḫvâlleri iltihâḳıyla bir tezkire-i maṭbû'a cem'ine niyyet ba'zı maḫallerinūñ birer miḳdâr heyülâsına himmet buyurmuşlardı . . . ve maḳâm-ı mesned-i irşād iltizâm-ı taḫrîr ü tedvîne min-vechin muḫill olup dem-be-dem bî-

⁴⁵ Şeyh Gâlib, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yazmaları, M. Ozak I, No. 451, yk.3b.

⁴⁶ *Gâlib Divanı*, s. 225.

⁴⁷ Pertev, yk. 3b.

⁴⁸ *Nuri Tarihi*, yk. 289a.

nevâyân-ı dergâhlarına lutf-ı terbiye ve kerem-i tesliye ile meşgûliyyetleri hasebiyle bu kâr pes-mânde-i iştiğâl olup ba'de zamânin bu üftâde-i dergâh-ı fuqarâ-penâhlarına ol Tezkire-i celîlenüñ cem' ü tedvînine fermân-fermâ ..." satırlarından Gâlib'in hazırladığı taslağı Esrar Dede'ye tamamlamak üzere verdiği ve bu eserin Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye'si* olduğu anlaşılmaktadır⁴⁹.

Sonuç

Bu güne kadar varlığı bilinmeyen ve Şeyh Gâlib'in hayatının önemli bir bölümü hakkında orijinal bir kaynak niteliğine sahip olan Pertev tarafından yazılmış söz konusu hayat hikâyesinden hareketle yaptığımız bu mukayesenin sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Gâlib'in büyük babası Yenikapı Mevlevihanesinin 12. şeyhi Kûçek Muhammed Dede'dir. Kuçek Muhammed Dede bazı kaynaklarda yer alan bilgilerden anlaşıldığına göre Kırım'lıdır.

2. Galib'in babası Mustafa Reşid Efendi'nin Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden olduğuna dair çeşitli kaynaklarda yer alan bilgiler doğru değildir.

3. Şâirin doğum tarihini gösteren "eşer-i 'aşk" ve "cezbetu'llâh" terkiplerinden ikincisi büyük bir ihtimalle onun doğumundan çok sonra söylenmiş olan bir tarihtir.

4. O, hayatının ilk gençlik yıllarına kadar çeşitli ilimlerle meşgûl olmuş, edebî değeri olan bir çok manzum ve mensur eser üzerinde çalışarak kendini yetiştirmiş, dönemin önemli hocalarından

⁴⁹ *TŞM*. yk. 1b-2a. S. Nüzhet, Gâlibin bu müsveddesinin de yer aldığı *Mecmua'nın* Yenikapı Mevlevihanesinde çıkan bir yangın sırasında yandığını, Yenikapı Mevlevihanesi Kütüphanesinde 1018 numarada bulunan bu eseri Veled Çelebi'nin H.10 Muharrem 1313=M. 3 Temmuz 1895 tarihinde aynen istinsah ettiğini bildirmektedir. S. Nüzhet *Mecmua'nın* bu kısmını yayımlamıştır (S. Nüzhet, "Şeyh Gâlib'in Şu'arâ Tezkiresi", *Atsız Mecmua*, S.16, Ağustos 1932, s. 91-94).

çeşitli dersler almıştır. *Tuhfe-i Şâhidî*'nin onun eğitim hayatı içindeki yeri ise, abartıldığı kadar önemli değildir.

5. Gâlib, Hoca Neş'et'in edebî meclisine H.1192=M.1778 yılında devam etmeye başlamıştır. Es'ad mahlasıyla şiirler yazmaya Hoca Neş'et'le tanışmadan önce başlayan Gâlib'in yetişmesinde Hoca Neş'et'in rolü sanıldığı kadar önemli değildir.

6. Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*'ı kendi manevî yolculuğundan yani seyr ü sülûkünden hareketle kaleme almıştır; bu bilgiden yola çıkarak onun "çile"ye girişinin Mevlevî tarikatının şeklî bir gerekliliğini yerine getirmekle ilgili olduğu söylenebilir.

7. Gâlib'in "çile" süresince şiir yazmaması şairlik yeteneğini yitirmesiyle değil, Mevlevî tarikatında "sülûk"ün en önemli rûknü olan "samt"ı yerine getirmekle ilgilidir.

8. Esrar Dede büyük ihtimalle "Gâlib Dede" maddesini yazarken şairin hayatının H.1200=M. 1785-6 yılına kadar olan kısmını Pertev'den kısmen yararlanarak kaleme almıştır.

METİN

[Yk. 1b.] Şâhib-i *Divân-ı* belâgat-ı unvân Dervîş Gâlib Dede Efendi el-Mevlevî, ism-i sâmilîleri Muḥammed Es'ad ibni Muştafâ Reşîd Efendi ibni Muḥammed Efendi, biñ yüz yetmiş bir senesi İstanbul'da Mevlevî-hâne-i Bâb-ı Cedîd kırbında pâ-nihâde-i 'âlem-i şühûd ve kudûm-zen-i encümengâh-ı vücûd olup âvân-ı tufûliyyetlerinden çâr-deh-sâle resîde olunca[ya] kadar muḳaddemât-ı 'ulûm-ı âliyye taḫşîliyle meşgûl, BEYT

وانروز که مه شدی نمی دانستی
کانکشتنمای عالمی خواهی بود

muḳtezâ-yı fetânet ve kiyâset-i cibillîleri üzre erbâb-ı kemâlûñ mâ-bihî'l-i' tinâları olan meleke-i isti' dâd derecesine vuşûl ve ḫattâ peder-i girâmi-güherlerinden gördükleri faḳat *Lügat-i Manzûme-i Şâhidî-i Mevlevî* ile iktisâb-ı tabî' at-i vezniyye ve neş'e-i dirâyet-i fitriyyeleri

kuvvetiyle manzûm ve menşûr âşâr-ı selef tettebbu'ından vâye-gîr-i
 ma'ârif-i Türkiyye ve Fârsiyye ve Es'ad mağlaşıyla BEYT

كجا فكر متينرا حاجت اصلاح كس باشد
 نباشد احتياج آب و گل ديوار آهنرا

NESR muhayyel ve münakkağ gazeller inşadıyla mizmâr-ı feşâhatda
 sebak-âmûz-ı fârisân-ı belâgat olup BEYT

Kıpandı dâğ-ı sînem şerhadan kesdürme râh açdum⁵⁰
 Bu da güm-geşteğân-ı râh-ı 'aşka bir tarîk olsun

[Yk. 2a.] [NESR] diyerek el-ğakğ şu'arâ-yı zamâneden bir ferdûn
 işrine ittibâ' itmeyüp tarz-ı şî'r ü inşâda kendi tabî'at-i vâlâ-
 himmetlerine mağşûş ve mevhûb tavr-ı cedîd ihtirâ'ıyla fuşehâ-yı
 'aşra engüşt ber-dehân-ı hayret olacağ mertebe icâd-ı sühâna
 muvaffağ ve *el-elğabu tenezzelu mine's-semâ'* vefkınca zühûr-ı
 kemâl-i teferrüdlerine dâll olan Ğâlib mağlaşın ihtiyâr ve ba'd ez-ân
 esâtize-i kirâmdan niçe nûsağ-i celîle gördüklerinden başka şebân-rûz
 mü'tâlâ'a-i mütûn u şürûğ ve zerî'a-i istiğşâr-ı şad-fütûğ olur
 mü'ellefât-ı kibâr-ı şüfiyye lâ-siyyemâ sultânü'l-'âşîkîn ve bürhânü'l-
 vâşîlîn Hâzret-i Hüdâvendigâr cenâblarınuñ fuğarâ-yı tarîkate yâdigâr
 kudukları âşârlarını zîver-i nazâr-ı istibşâr ve biğâr-ı *Meşnevî-i*
 *Ma'nevî*lerine ğavş ile tezkiye-i nefis ü rûğ ve cedd-i büzürgvârları ve
 peder-i ma'ârif-şî'ârları tarîkat-i 'aliyye-i Mevleviyye'ye müntesib ve
 muğaddemâ post-nişîn-i Mevlevî-hâne-i Bâb-ı Cedîd olan Eş-Şeyğ
 Mûsâ Dede Efendi Hâzretlerinden 'arağiyye ve sikke-pûş-ı inâbet ve
 ba'dehu pederleri Kûçek Eş-şeyğ Muğammed Dede Efendi ve Es-
 Seyyid Eş-şeyğ Ebû-bekr Dede Efendi Hâzerâtını şeyğü's-şoğbet
 ittiğâz idüp leyl ü nehâr istifâze-i envâr-ı ma'rifet eyledükleri mişillü
 mûmâ ileğ daği peder-i muğteremlerinden lâ-yenğatı' telakğî-i âşâr-ı
 ğağîkatden ğâlî olmayup ârzü-yı ğuğâm-ı dünyeviyyeden bi'l-külliyye
 ferâğat, BEYT

⁵⁰ "Kıpandı" metinde "قپاندم" yazılmıştır.

مجردان که زقید زمانه آزادند
نه صید کشته بدام کسی نه صیادند

NEŞR evlâdiyyet ve meşrûdiyyet üzere [yk. 2b] mevrûşları olan bir tevliyet ile *kanâ'at* ve *fukarâ* ve 'urefâ ile muhâlaţaya rağbet eyledüklerinden biñ yüz toţsan iki senesi memdûh-ı elsine-i ekâbir ü esâgir ve maĥbûb-ı kulûb-ı aşĥâb-ı bâţın u zâhir olan Neş'et Efendi cenâblarıyla gâh-be-gâh ülfet ü âmîziş ve mûmâ ileyhüñ encümeni-fünûn-ı edebiyeye olan meclis-i 'irfânlarından neş'et itmiş ihvân-ı bâşafâ ile muţâyebe ve müşâ'areye verziş ve ez-ân cümle şâbıkâ kâtib-i dârü's-sa'âde İbrâhîm Ĥanîf Efendi ve kezâlik yine yazıcı-ı sâbık Muĥammed 'Ârif Efendi ve ser-müzehhibân-ı ĥâşşa Seyyid Hâtif Efendi ĥâzerâtıyla ve be-taĥşîş şahîfe-ţırâz-ı raķime-i muĥâvenet-semîr faķîr-i keşîrû't-taķşîr ile müvânesete tenezzül ve miyânları derece-i uĥuvveti güzerân eyledügi müstaġni 'ani'l-beyândur. Biñ yüz toţsan beş senesi tertîb-i *Divân* buyurduklarına râķimu'l-ĥurûfuñ **TÂRİĤ**

دیوان غالب اسعد کو یافت حسن ترتیب
بحریست پر مقاصد کانہیست پر مطالب
از بس ز کوهر او پر کشت کنج معنی
تاریخ گفت پرتو کان کلام غالب

NEŞR târîĥi ĥızâne-i cevâhir-i kelâmları olan *Divân*ları zeyline mühr-i ihtitâm olmuş idi ve ba'dehu müddet-i yesîrede bir ferdüñ destres olamadığı nice bedâyi' ü ma'ârifî ĥavî *Ĥüsn [ü]* 'Aşķ nâmında te'lîf ü inşâd toţsan yedi senesi keşîde-i beyâz-ı imlâ buyurdukları manzûme-i dil-nişînlerinde süziş-i 'aşķ u maĥabbeti tebyîn[yk. 3a] ü güyâ, **BEYT**

خوشتر آن باشد که سر دلبران
گفته آید در حدیث دیگران

NEŞR kendi ĥasb-i ĥâlleri olmak üzere etvâr-ı sülûk-i 'âşîkânelerin tazmîn buyurdukları manzûr-ı liĥâza-i i'tibârı olan erbâb-ı yaķîne ĥafî degüldür. Kitâb-ı merķümüñ eşnâ-yı ĥitâmında işâret buyurulan

ḥaḳāyık u ma'ārif lâzimesince ḳaṅtara-i mecâzdan 'ubûr ve nüzhetgâh-ı ḥaḳîḳate teveccüh-i tâm birle ḥâ'iz-i dest-māye-i ḥubûr olup ol eşnâda BEYT

Gözüm duş oldu gördüm bir gürûhı hep külâhîler
' Aceb hey 'et ' aceb şevket ' aceb tarz-ı İlâhîler

[NEŞR] beyt-i şerîfini tazmînen kelâm-ı mevzûn söylemegi terkleri eşnâda bir müseddes diyüp MIŞRÂ'

تا بینم که از غیب چه آید بظهور

NEŞR entâḳ-ı lisânın ile gûyâ ve şurṭa-i tevfiḳ-i hidâyet-refiḳ ile sâhil-res-i maḳşad-ı aḳşâ olıncaya ḳadar, BEYT

باز کشتم زانچه کفتم زانکه نیست
در سخن معنی و در معنی سخن

[NEŞR] ile'l-ân zâhiren neġamât-ı kelâm-ı mevzûndan lisânların keff-i ḳarâr eyleyüp baḫr-i zehḫâr-ı şevḳ-i maḥabbeti cûş [u] ḥurûş, BEYT

ما روشناس وادی امید نیستم
هر کس زخود گذشت درین ره بما رسید

[NEŞR] diyüp Ka'betü'l-'uşşâḳ olan âsitân-ı Ḥâzret-i Pîr-i dest-gîr ziyâreti niyyetiyle [BEYT]

شکوه فقر کم از اعتبار شاهی نیست
پر هما بکلاه نمد بود مارا

[yk. 3b] dervîşâne Ḳonya cānibine reh-peymâ-yı müsâra'at ve bi'l-cümle dedegân ḥâzerâtıyla sîne-şâfâne görîşüp 'ale'l-ḥuşûş delâlet-i tevfiḳ-i ni'me'r-refiḳ ile bundan aḳdem seccâde-nişin-i irşâd olan pîşvâ-yı ihvân-ı tarîḳat ve reh-nümâ-yı erbâb-ı ḥaḳîḳat Ebû-bekr Çelebi Efendi Ḥâzretlerinin meclis-i rûḫânî-enîsleriyle iktisâb-ı şeref ü şân ve ḥüsn-i nazarlarıyla vâyedâr-ı râtibe-i 'irfân olup dürr-i girân-māye-i naşîhatlerin ziver-i gûş-ı cān eyledüklerinden soñra emr ü işâretleriyle 'avd u ḳufûl ve dârü's-saltāna İstanbul'a vuşûl ve biñ yüz toḳsan sekiz senesi mârrü'z-zikr Şeyḫ-i Mevlevî-ḥâne-i Bâb-ı Cedîd

merhûm Seyyid Ebû-bekr Dede Efendi Hazretlerinin necl-i necîl ve ni‘me'l-halef-i celîlleri olup hâlâ post-nişin-i meşîhat olan Es-seyyid ‘Alî Dede Efendi Hazretlerinin zamân-ı reşâd-iqtirânlarında sikkepüş-ı irâdet ve biñ iki yüz senesini çend mâh güzâr eyledükde tekmiñ-i çille vü hîdmet ve el-ân Mevlevî-hâne-i merkûmede hücre-nişin olup şeyhleri olan Efendi-i Mümâ ileyhüñ emr ü tenbîhleriyle tarîkat-i ‘aliyye-i Mevleviyye'den güzêrân iden şu‘arâ-yı eslâf hazerâtınıñ tercemelerin cem‘ ü tedvîn ve bu günler[d]e şahâyif-i tebyîzi tezyîn ile meşgûllerdür. Hakkâ mümâ ileyh hazretleri hulâşatü'l-âşâr-ı cenâb-ı hakîm-i Hallâk, mecma‘-ı mekârim-i ahlâk, leyyinü'l-cânib, mütevâzi‘ u muhibb ve [yk. 4a] mütebessim ü muntabıķ kibâr u şîgâra şefîķ bir zât-ı mekârim-simâtdur **BEYT**

اردت له مدحا فما من فضيل

تا ملت الاجل عنها و قلت

متعنا الله تعالى بطول حياته و افاض علينا سجال فيوضاته امين بستر نبى الامين